

Написане мишається

УДК 821.161.2–6.09

ЛИСТУВАННЯ ЮРІЯ ЛАВРІНЕНКА З ЮРІЄМ ШЕРЕХОМ У 1945 – 1949 РОКАХ

У публікації подано частину листування (шість перших листів) між Ю. Лавріненом та Ю. Шерехом під час їхнього перебування в Західній Європі (Німеччина, Австрія, 1945 – 1949). У другій половині 40-х рр. там сформувався й діяв "Мистецький Український Рух". Коментар до листування дає загальне уявлення про роль останнього в історії вивчення МУРу, а також про місце збереження листів в архівах УВАН у Нью-Йорку.

Ключові слова: Мистецький Український Рух, листування, літературна організація.

Correspondence between Yuriy Lavrinenko and Yuriy Sherekh, 1945-1949 (Introduction and commentary by Tetiana Shestopalova)

This publication offers a part of the correspondence (the initial six letters) between Yu. Lavrinenko and Yu. Sherekh during their stay in Western Europe (Germany, Austria, 1945–1949). It was the time when the so-called "MUR" – "Mystetskyi Ukrayinskyi Rukh" (Ukrainian Artistic Movement) was founded and has reached its heyday. The commentary to the correspondence gives an idea of the role those letters played in the history of "MUR"-studies, as well as of their place of storage in the archives of the UVAN (Ukrainian Free Academy of Sciences) in New York.

Key words: "MUR" ("Ukrainian Artistic Movement"), correspondence, literary organization.

Світлій пам'яті Марії Данилівни Лавріненко

Мистецький Український Рух (Німеччина, 1945 – 1948) на сьогодні загалом осмислене і приведенне до певних усталених висновків явище української літературно-мистецької дійсності. Історико-літературний профіль МУРу склався на основі праць Ю. Шереха ("МУР і я в МУРі"), У. Самчука ("Планета Ді-Пі"), Г. Грабовича ("У пошуках великої літератури"), С. Павличко ("Дискурс модернізму в українській літературі"), Н. Лисенко-Ковальової ("Мистецький український рух: модернізація літературної традиції і модернізм") та ін.

Внутрішні сюжети цього явища й нові факти відкриваються в листуванні письменників-членів МУРу. Епістолярний діалог між Ю. Шерехом та Ю. Лавріненом у 1945 – 1949 рр. по-новому розставляє деякі акценти теми, зокрема щодо участі у проекті самого Ю. Лавріненка, який – і це показують листи – по-своєму цілісно бачив концепцію діяльності Мистецького Українського Руху й утілював її. Листування надає цінні відомості історико-літературного, культурологічного, просопографічного спрямування з огляду на те, що за непростотою динамікою стосунків цих діячів Мистецький Український Рух, з одного боку, утверджує себе як цілісний літературно-мистецький феномен української дійсності ХХ ст. З другого ж – рельєфно оприявнює гостродраматичні розбіжності в поглядах, характерах, долях, політичних, соціокультурних, літературно-мистецьких концептах діяльності особистостей, що склали МУР, і тих, хто тримався обіч нього.

Автографи листів зберігаються в Музеї-архіві УВАН у Нью-Йорку, де мурівський епістолярій, рукописи, організаційні матеріали складають фонд XL "Мистецький Український Рух". Усе листування разом охоплює 82 листи (№№539-621). Під час підготовки перших дев'яти з них до друку було збережено особливості написання та індивідуальний авторський стиль кожного респондента. Виняток становлять розділові

знаки, розставлені згідно з теперішніми правописними нормами. Листи розміщено у хронологічному порядку, розшифровані скорочення подаються у квадратних дужках, необхідні роз'яснення й уточнення наведено в посторінкових посиланнях. Фрагменти цього епістолярію були використані в монографії Т. Шестопалової "На шляхах синтезу думки (теоретичні засновки спадщини Юрія Лавріненка)" (Луганськ, 2010), але повністю листи друкуються вперше.

Гадаємо, публікація на часі як данина пам'яті Ю. Шереху, що відійшов від нас десять років тому, та Ю. Лавріненку, стодесятиліття народження якого за рік.

№594

Ю.Шерех – до Ю.Лавріненка:

24.9.45. Фюрт

Нарешті розшукав я Вас, любий Юрку! Скільки разів думав про Вас, страшно боявся, щоб Ви з Вашим оптимізмом не пишилися в Вашій хлібодійній пастці. Ну, хвалити Бога, цього не сталося.

І що ж Ви тепер робите? Їсте, п'єте і любите Україну? Бачите, я вже лаюся й колюся.

Отже, годі дурня клеїти й байдики бити. Починаємо видавати літературно-мистецький експериментально-новаторський велико-літературний місячник. Назва – український Бог Сонця й Мистецтва – все великою літерою в декадентському стилі – "ХОРС". Хочемо, щоб ніякої просвітянщини, щоб справжнє мистецтво. Хочемо, щоб стартувати від 20-х років, але не повторювати їх. Шукаємо... не сина або жінку, як Ви тепер звикли читати, а нового стилю в мистецтві. Як я його для себе формулюю, це має бути "стиль нової туманності" – як антитеза ясності неоклясцизму і відповідно до характеру доби. Якщо досі йому не давала вирватися назверх німецька цензорсько-популяризаційна настанова, то тепер, думаю, він нагору вирветься.

Хочемо Вас. Проблемні статті. Двадцять років як цілість і постаті їх. Приїдьте хоч у гості, годі Вам киснути. У нас з цього погляду добре. Є люди, є життя, хоч усе й під підлогою.

Марусю вітаємо я й мама.

Як Микола?

А писати багато не хочу, бо хочу Вас бачити.

Ваш ЮШевельов

№539

Ю.Лавріненко – до Ю.Шереха:

Більдштайн, 21.ХІ.1945

Передо мною, дорогий приятелю, два Ваші листи за 24.9. ц.р. і другий недатований із з'їзду. Признаюсь, приємно відчувати на собі Ваші стусанці, що являють собою своєрідну сучасну форму культурної опіки... Радий, що Ви помилились у своєму плауенському песимізмі й у своєму скептицизмі щодо мого Фораєвського оптимізму. Тепер бачу Вас знову за роботою, якій обіцяю повну підтримку, якщо мені взагалі щось пощастить зробити при моїх гомеричних побутових труднощах.

Як бачу, Ви збираєтесь "реставрувати" не тільки 20-ті роки, а й роки, які були за 20 років перед 20-тими роками (пробачте за скоромовку). У першому листі (а може, в Деклярації МУР-у) пахне не тільки ВАПЛІТЕ, а й "Українська хата". Не знаю, чи свідомо це вийшло чи ні, але знаю, що Хвильовий свідомо "нав'язував" до традицій українського модернізму. Все ж було б прикро, якби ми мали в сорокових роках якийсь рецидив "хатянства". Хвильовому, який був просто "вагітний" революційною добою 1917–1927 рр., цей рецидив не загрожував, хоч його й обвинувачували дурні у формалізмі і т. ін. Але нам – це загрожує. Якби я складав

¹ Згодом "Хорс" – це літературна група при МУРові, що, як писав Ю.Шерех у спогадах "МУР і я в МУРі", "фактично складалася тільки з Ігоря Костецького". Таку ж назву мав і журнал яскраво експериментаторського спрямування, редактований останнім (вийшло одне число).

Деклярацію, то певен, що не зміг би утриматися зазначити в ній, що МУР діє в добі війни і революцій... що є основним для нашого часу, а саме національне і соціальне визволення українського народу – і їже з ним щось на кшталт “азіатського ренесансу”, хоч і не в таких може (з тактичних міркувань) парадоксально-гострих виразах – щось таке не міг утаїти і не сформулювати. Про той Вітер? (Унизу сторінки листа є Лавріненкове пояснення смислу цього запитання: “Тичинівський “Вітер з України”, наприклад”. – Т.Ш.). Що надимає вітрила мистецького корабля.

Деклярація трохи абстрактна. Статут – як статут – формальний. Програми – нема. Але все те може з’явитися в статтях №1 “Хорсу”.

Щодо людей, які підписали Деклярацію, то більшість їх я не знаю, а про частку маю досить туманну уяву¹. Все ж виникло в мене побоювання, щоб не вийшла замість “Академії” – “Просвіта”. Масовізм на еміграції так само небезпечний, як і дома, а може, й більше, бо тут усі з безробіття стають митцями, як не слова, то співу, танцю, оперети (пам’ятаєте, в жовтневому ревію “Березільському” слова старого генерала на еміграції: “обіцяли дати посаду, казали: гарний голос...”?).

Оце й усі мої зауваження поки що. Все ж цілком од душі і з совістю підтримую Вашу ініціативу, приєднююсь до неї і прошу не забувати два паролі:

1. Академізм у якості.

2. Смілива революційна ідейність у змісті, ідейність, що була б гідною дочкою нашої геніяльної української революції 1917 і дальших років.

Зі мною підписав Деклярацію і Йосип Гірняк. Він вважає, що актор є теж “мистець” чи “діяч слова”. І коли “діяч пензля” може увійти до МУР-у, то незрозуміло було б, чому актор не може належать до того.

Отже, тут проблема: літературна організація чи універсально-мистецька? З Деклярації це не ясно, а з Статуту виходить, що тільки літературна. Прошу роз’яснень. Мені здається..., власне затрудняюсь дати свою думку. Мені здається, що поруч літературного... мусить рости і театральний, і музичний, і малярський і т. д. Але в яким організаційно-структурнім прив’язанні? Може, деклярація (академія) спільна, а статуту (інститути) – по галузях?

Тепер наприкінці про себе. Підписати деклярацію не найтрудніша з праць. Але виконати її – боюсь тут дуже – і за себе. Склалося так, що до 40 років я вийшов “Ніщо”, і більш ніж сумнівно, щоб після сорока з мене вийшло “Щось”. Особливо при цих умовах: справжня родина з дитими на плечах, дерева, що їх носиш (теж на плечах) за три кілометри з лісу, “організація” засобів до життя, заробіток, відсутність літератури, часу, кабінки окремої для праці, відсутність ерудиції, бо й ту, що має, розгубив по тюрмах і концтраках. Це ж “тихий ужас”. Жах! Ви ж знаєте, що я стартую своє емігрантське життя з абсолютно порожньою кишенею і з порожньою (єдиною!) валізкою – і крім мозолів на руках нічого матеріального з собою не виніс із останніх взагалі загублених двадцяти років свого життя.

Я не хочу “поплакати Вам у жилетку”. Але коли взяти на увагу, що не маю поблизу навіть порядного лагерь УНРРА², то – справді!.. Словом, “дайте мне руку, любезный читатель, и поедемте вместе со мной” поглянути на красиди Юркового життя. До серпня я був чорноробочим на городі. Після того заробив рефератами³ кілька сот марок, тричі дістав пачки “Черв[оного] Хр[ѣста]”. Правда, галичани часом дарують якесь лахміття... (в мене вже мозолі на серці од тих дарунків, хоч вони є і щирі і незайві для мене). Для листопадового реферату мене примусили позичити одяг, бо мій – непристойний.

¹ До ініціативної групи МУРу ввійшли Ю. Шерех, І. Костецький, В. Петров, Ю. Косач, І. Багрянний, І. Майстренко. Як члени-засновники МУРу Деклярацію підписали В. Барка, У. Самзук, К. Гриневичева, М. Шлемкевич, Я. Дригич, О. Бабій, В. Шаян, В. Міяковський, А. Поштава, Яр Славутич, А. Лиман, Т. Осмачка, Н. Лівіцька-Холодна, Є. Маланюк, О. Лятуринська, Ю. Лавріненко, Й. Гірняк.

² УНРРА (United Nations Relief and Rehabilitation Administration – Адміністрація Об’єднаних Націй для допомоги і відбудови) – міжнародна організація, створена державами антигітлерівської коаліції 9 листопада 1943 р. у Вашингтоні для допомоги потерпілим у війні країнам.

³ Ідеться про цикл лекцій (рефератів) “Українська інтелігенція в боротьбі за духове самовизначення”, створений Ю. Лавріненком і прочитаний 1945 р. для мешканців українських ДіПі-таборів.

До речі, тими рефератами я придбав собі популярність. При тій порожнечі, яка тепер панує в головах людей, мене майже готові тут трактувати як ідеолога, але ж це мене доводить до відчаю, Ви розумієте мене? Я бачу деяких прекрасних людей, які, мов перед голодною смертю, панічно шукають і мечуться за духовним хлібом насущним, але я і сам до чортиків духовно голоден! Оце те саме багаття в темному, холодному, мокрому повоєнному світанку, про яке я писав Вам із Фюрту у, здається, передостанньому своєму листі. Не думайте, що я не даю собі ради в матеріальних справах, але після них од мене мало що лишається. Я убив багато часу на комітети (культ. [урно]-осв. [ітній] референт на Форарльберзі), бо чортма людей охочих і здібних пожертвувати своїм часом для елементарних насущних громадських справ.

Мені треба було б перебраться в якийсь порядний лагерь УНППА, де б я мав кімнату, Микола – дитячий садок, другий Микола (який має з'явитися) – дитячі ясла, а всі разом – лагерьну кухню і лагерьне взуття. Але чи є де такий лагерь на світі, а якщо є, то чи зможу переїхати до нього за якихсь пару місяців із цієї демократичної Австрії? Я не знаю, для чого я пишу Вам про це, бо Ви абсолютний профан у цих справах.

Що б міг я дати Вам при всьому цьому до Вашого "Хорсу" (якщо про такий Ви ще не забули). З одного мого реферату про "Три літа" Швеченка (з нагоди 100-річчя "Заповіту") могла б родитися стаття або дуже проблемна і гостра для нашого часу, або ж дуже халтурна, бо часу і літературного апарату бракує! Чи цікавитесь Ви отаким?

Міг би дати другу статтю (або першу і другу разом) про Хвильового. Але для цього треба б добратися до Любченкового архіву, який є десь у Бадені. Чи Вісбадені, під охороною трьох якихось високих наших осіб.

Треба написати про Любченка. Але це краще зробить Костюк Гр., який має і листи Любченка і знає його краще. Він десь або у Мангаймі, або у Вісбадені, або в Штутгарті... У Фрайбургу є Юрій Васильович Стефаник, там же перебуває і С. Гординський.

Кінчаю, бо боюсь, що далі перестанете читати.

Не забувайте, що Ви взялися за дуже відповідальну і дуже велику справу. Набирайтесь сил і сміливості. Будьте обережні в доборі людей. Більше підготовляйте стиха і бийте фактами – доробками і вимагайте з людей праці. Якщо Вам потрібне щось до журналу від Клена, Мосендза, Сосулі (він гарний гуморист, по-моєму, наслідник Вишні) – то я від них дістану. Але зв'язок – річ трудна. Пошта, мабуть, іще ненадійна? А між Німеччиною та Австрією і зовсім відсутня. Клена постараюся завербувати Вам. А Мосендз теж пізніше пристане, якщо перше число "Хорсу" буде порядне і з певним обличчям.

Щастя Вам, Боже. Хвилююся, чи вдасться Ваша велика затія. Буду допомагати з усіх своїх сил. До речі, я впрігся відповідальним редактором до тижневої української газети "Заграда"¹, що почне виходити десь із початком грудня. Видавці – голота (Сапрун), але обіцяють мені цілком вільну руку. При теперішніх можливостях політичних і друкарських паперових – це труд невдячний – і берусь головно для заробітку. Газета, правда, потрібна нам до зарізу, але яка?!

Буду, за принципом МУР-у, друкувати в газеті тільки добрі літературні речі. Напр., в №1 піде нове гарне оповідання Мосендза "Життя".

Але як бути з часом для літературно-критичної роботи?

Як Ваша мама впорується з Вами і з собою? Жду від Вас великого "вічевого" листа про всіх, усе і еся.

Ваш Юрко.

Прикладаю декларацію, підписану мною і Гірняком, який приймає її без застережень і дуже радіє з Вашого почину... Чи дозволяєте опублікувати в нашій майбутній газеті інформацію про МУР і декларацію? Чи поки що конспіруєтесь? Прошу про це написати.

¹ Тижнева українська газета, що недовгий час тоді видавалася в Авгсбурзі.

Ю. Шерех – до Ю. Лавріненка:

Фюрт, 18.1.1946

Любий друже, нарешті я одержав щось од Вас. Лист з 21 листопада прийшов учора з поштовим штемпелем Ульм, 14 січня. Довгенько він лежав у Вашій чи чийсь кишені. Але слава Богу, що таки дійшов. Відтоді багато води втекло. Отже, спочатку про факти, а потім про міркування й теорії. Великого труду коштувало зібрати з'їзд при теперішньому безтранспортіві. Все-таки зібрали його 21-22 грудня. Було менше людей, ніж запросили, але з'їзд пройшов надзвичайно вдало і цікаво. Щоб не хвалити себе самих, подам кінціку шестисторінкового звіту про з'їзд, вміщеного в Авгсбурзькій газеті (звіт писав не мурівець): "Пишучи і говорючи про з'їзд МУРу, не можна обминати суперлятивів. Жаден з'їзд ні раніше, ні рівночасно не чув такої кількості досконалих доповідей і дискусій. Спокійно, ясно, стримано, без буфонади і зайвих подробиць, все присутньо й діловито. Віримо, що цей з'їзд відіграє не меншу роль, ніж виступи Хвильового й валлітян". Хай це перебільшено, але це показує настрої у людей. А з другого боку енківське болото аж ліниться – казється. Через те, що було мало людей з півдня, повторюємо основні моменти з'їзду на конференції в Авгсбурзі, на яку я виїжджаю за тиждень. Послав я і Вам на неї запрошення через Гуменну, з якою я вже маю контакт і яка вже замурована. Не знаю, чи одержите своєчасно і чи зможете приїхати. А було б добре. Бо поки ми здані на ласку випадкових подорожніх, то листи можуть іти по два-три місяці, і ніяка ділова співпраця неможлива, а Вас тут треба, аж кричить.

У зв'язку з цим висловлене Вами побажання переїхати до табору. МУР має договореність з двома таборами, що вони прийматимуть на пільгових умовах членів МУРу, – один в Ульмі, а другий в Майнц-Кастелі, шість км від Вісбадену. Звичайно, поки йтиме цей лист, становище може змінитися, але думаю, що-небудь зробити завжди можна буде. Принаймні така практична людина, як Гр. Ол. (Костюк. – Т. Ш.), переїхав з Вашої зони в табір і поки що не шкодує. Зважуйтеся. Лекції читати Ви зможете і тут, я навіть зможу Вас познайомити з людиною, яка цим розпоряджається на всю американську зону. І взагалі, моя непрактичність стосується до моїх особистих справ, але за мурівців я можу людям очі вигризти – і деякі зв'язки ми маємо. Само собою, що я не можу передбачити, що буде далі і на якій зоні буде гірше. Але чи нас тепер цим здивуєш? А в усякому випадку поділили б спільну долю. А то так ризикуємо опинитися десь на Новій Зеландії, а Ви в Сенегалі – і муруй моді МУР.

Повертаюся до наших справ. Тепер – видавничі. Тут найгірше. Труднощі колосальні – і найбільше з дозволами. Перше число "Хорса" (яке, до речі, не повинно бути органом МУРу, а тільки однієї течії в ньому – експериментальної чи що) лежить уже цілком зретаговане, але годі й думати його видати. Доводиться йти на малі дії. Розпочинаємо видавати Малу Бібліотеку МУРу. Це будуть книжечки розміром коло одного аркуша. Матеріал – кваліфікована художня проза або сюжетна поезія. При кожному випуску – критична післямова (отут би Ви були нам потрібні!). Гадаємо видавати шість таких книжечок на місяць.

Другий плян – журнал. Це має бути критичний журнал, теоретичний тощо. Наклад невеличкий 300-500. У мене ще є пропозиція, поскільки поетів у нас сила сильна, а збірок їх МУР тепер не може друкувати, то пересипати статті віршами – для отдохновенія читачам. Не знаю ще, чи з цим наше Правління погодиться. Для журналу ми теж Вас і Ваших писань дуже потребуємо.

Ну, це факти наче всі. Тепер все інше. Песимізм мій зовсім не змінився: але я завжди робив усе саме з песимізму, і так воно і тепер. Я завжди вважав, що маю тільки сьогоднішній день у своєму розпорядженні, і тому треба ВСЕ зробити сьогодні. Оттому і МУР і все інше. А перспективи наші я бачу чорно: або примусове повернення на батьківщину, або біле рабство в яких-небудь джунглях.

Декларації хатян я абсолютно не пригадую, тому й наслідувати її не міг. Рецидиви хатянства, думаю, мені не загрожують, а що серед мурівців є деякі

несподівані продовжувачі українського символізму і зокре[ма] – раннього Тичини, то це правда. Але роблять це вони так не наслідувально, так самостійно і оригінально, так по-новому, що в мене рука не підноситься на ці спроби. І це ж природно, що в добу втоми душевної відроджується символізм, всякі християнства, загробності і т. п. Так завжди було, так і буде. Про наш час, про місію України, про нове звучання цього слова я докладно говорив у своїй доповіді, але в декларації ми "по зрелом розмішленії" цю частину усунули. Не час. Щождо мистецької програми МУРу, то вона вся в декларації, бо вона сходить на дві вимоги: щоб це було, поперше, справжнє мистецтво, і щоб це було справді українське мистецтво. А поза тим МУР задуманий як співдружність найрізноманітніших і найпротилежніших мистців, і чим більш відмінні вони будуть, т[и]м краще. МУР – не для того, щоб усі один одного по голівці гладили, і не для вузького гуртка однодумців, а для всіх, хто шукає справжнього українського мистецтва (і, звичайно, не тільки шукає, а і децю може знайти! Бо шукати є багато охочих, а надто в каламутній водичці). Отже, хай мурівці найбільше дискутують, сперечаються, лають один одного – і з цього тільки й може постати якість свіже, не запліснявіле мистецтво. Поки що можу похвалитися, що декого з занепадлих було духом майстрів МУР повернуло до творчості. А це ж тільки початок! Так що я не приймаю Ваших закидів про потребу ширшої декларації або програми. Досить того, що є. Тепер треба широкої й перманентної дискусії (для цього зустрічі мурівців і журнал) і хороших і різноманітних творів (для цього – Мала Бібліотека – на жаль, справді надто мала на таке завдання, але що ж, нічого тепер не можемо з цим зробити). Зате Ваші дві вимоги – академізм і смілива революційна ідейність – приймаю цілком.

Справедливо зауважуєте, що не ясно, чи МУР універсально мистецька організація, чи літературна. Він був задуманий як універсальна. Але потім виявилось, що зібрати людей так трудно, що практично ми відмовились від усіх, крім письменників. Але теоретично – ні. І якби знайшлися охочі виконати цю роботу для театру, для малярства тощо, – то Господи? Були б тільки раді. Гірнякові спасибі за підпис. А от якби він узявся зорганізувати театральний МУР, то було б ультра добре. А тим часом може бути розмова про співпрацю з його театром. Нічим ще похвалитися не можемо в драматургії, але кілька п'єс має Косач, а тепер [в] п'єси засіли такі надійні сили, як Барка й Костецький. Думаю, що з цього може вийти щось дуже цікаве (а може й нічого не вийти, бо ж вони з театром оце стрічаються вперше).

Вашу статтю про "Три літа" дуже хочу мати – десь сподіваюся її пристроїти. Передайте при першій нагоді. Любченків архів в Офенбасі. При ньому є штатний завідувач – Ваш добрий знайомий Григорій Олександрович Подоляк. Подаю Вам його адресу: <...>

Я недавно написав велику статтю (три аркуші) про "Вертеп". Здається, вийшло цікаво. З Гординським я зв'язаний, він у МУРі вже. А от ніде не знайдемо Дарію Віконську. Вона мусить бути десь в Австрії. Пошукайте. Чи виходить Ваша "Заграва"? Про МУР подавайте якнайширше, ми не конспіруємося. Щодо того, що Ви в 40 років "велике ніщо", то це ми можемо всі про себе сказати. Через милі обставини ми зробили в тисячу разів менше, ніж могли б. Але це не значить, що ми ніщо. Ні, ми ще повоюємо в літературі (якщо нам раніше горло не переріжуть).

Мама зі мною і ми разом вітаємо Вас, Марусю й обох Микол. До речі, напишіть докладніше про старого – і чи є вже новий¹. Привіт Гірнякові. І використовуйте кожну нагоду, щоб або приїхати до нас, або хоч листи передавати. Життя все-таки в нас концентрується, а не в Вас.

Дайте лапу. Ваш Юрко

¹ Ідеться про доньку Ю. Лаврінєнка Дарису, яка народилася 19 грудня 1945 р. Очікуючи її появи на світ, батько умовно-жартома назвав її "другим Миколою", уже маючи старшого сина з таким ім'ям.

Ю. Шерех – до Ю. Лавріненка:

Фюрт, 26.3.46

Любий мій Юркевич Лаврінкевич! Нарешті подали Ви голос. Але цього разу вже за жіночим звичаєм без дати. Бог Вас знає, скільки він до мене йшов.

Отже, передусім про Ваш переїзд. Ви скаржитесь, що не маєте для праці бібліотек, побутових умов і людей, з ким би поділитися думкою. Бібліотек і в нас нема, хоч де більший гурт, там і більші можливості видобути якусь книжку. Побутові умови неважні, але якось живемо й працюємо. Думаю, що окрему кімнату в таборі Ви безперечно дістанете, хоч може бути, що не одразу, як покажетеся, а за якихось два-три тижні (все мусить пройти свій канцелярський стаж). Щодо розумних людей, то я після Пляуену, де таких справді не було, почуваю себе, як у раю. І багато з моїх сьогоднішніх думок зродилося саме в живому спілкуванні з розумними людьми. Отже, плюнути на все й їхати. Щось зробимо. Під пільговими умовами я й розумію окрему кімнату.

Тепер по порядку про те, що Ви пишете. Статті Ваші мене дуже цікавлять, хоч і боюся, що Ви занадто пустилися в публіцистику. А я добре знаю, що в літературі як такої Ви теж могли б багато людям доброго сказати. Не хочу Вас відтягати від публіцистики, але не забувайте й про нас грішних. СтаттіВ Ваших нетерпляче чекаю, і думаю, що всім їм зможу дати раду й місце. А Хвильового ж Вам тепер саме випадає художню частину писати, коли не помиляюся. Чи ж не так?

Гірнякові додаю цидулку. Звичайно, їхав би і він до нас, як не зовсім, то хоч на гастролі. "Рідне слово" не має до нас жадного відношення. Це орган досить безобличний у художній частині (в політичній – з надто виразним обличчям). Наші видання тепер уже нарешті друкуються, і перші повинні показатися в світ десь за 10-15 днів. Це буде перше число проблемних збірників "МУР" і перші випуски Малої бібліотеки МУРу: Клен з мою післямовою, Самчук з післямовою Гр. Ол. (Костюка. – Т. Ш.) і Косач з мою ж таки післямовою. А підготовано вже коло півтора десятка книжечок. Гр[игорій] Ол[ександрович] тепер редактор великого видавництва, і там плянуються й великі книжки. Можливо, постане питання й про видання "християнського" товстого журналу з усіма традиційними розділами. Зміст "МУРу": статті Домонтовича, Багряного, моя, Самчука, Грицяя. Спогади Блавацького про Курбаса. Поезії Маланюка, Багряного, Лятуринської, Барки, Полтави. Хроніка. На друге число обіцяли Шлемкевич, Державин, Білецький, Самчук, Гординський, Гр. Ол. Люди кажуть, що дуже цікаво. Як вийде, то вишлю Вам, але не певний, що дійде. До речі, цей лист висилаю двома шляхами в двох примірниках. Не дивуйтеся, коли обидва одержите.

Про ворогів МУРу (а їх уже чимало) писати не варт. Переважно це ображені самолюбства. Але подеколи вони забарвлюються ідеологічно (хоч жадної протимурівської концепції не висунено і ледве чи можна висунути), іноді навіть партійно, що вже зовсім по-дурному і неприємно. Бо вже ж чого, чого, а партійних прагнень ні в мене, ні в Самчука нема. Пишу я тепер мало – бо все в організаційних клопотах або складаю газетні дрібниці – рецензії, які конче треба скласти. Власне, написав тільки доповідь про стилі сучасної нашої літератури і статтю про "Вертеп" Люб[ченка]. Архів його, до речі, в дуже поганому стані, і Гр. Ол. скаржиться, що не має часу ним займатися. Так що навіть Ви могли б, може, перейняти його там посаду. Поезій я тепер зовсім не пишу, бо для них потребую самоти й настрою, чого тепер зовсім не маю. На з'їзді доповідала Самчук, Шлемкевич, я, Косач, Багрянний, Костецький і Домонтович. Намічається в нас тепер цікава співпраця з театралами (ОМУС)², а далі, може, і з іншими письменниками. Справа з Кленом. Він у МУРі. Але знаю, що протимурівські сили дуже стараються його звідти вилучити. Невже це вдалося? Може б, Ви з ним на ці

¹ "Рідне слово" – журнал, що редагував Т. Курпіта. У спогадах "МУР і я в МУРі" Ю. Шерех характеризує його як "конкуренційне" щодо МУРу видання, що сіяло "поголовки про шкідливість" останнього.

² ОМУС – Об'єднання мистців української сцени.

теми поговорили й вплинули. Я йому писав недавно, але лист не те, що розмова, і не знаю, чи дійшов. З Мосендзом боюся, що справа безнадійна. Городником не робіться. Згодний, що зле, що ми скидаємося на дармоїдів у чужих очах, але не Вам у першу чергу ставати городником. Можете бути кориснішим у іншій галузі. Якщо поїдете до Канади, то пом'яніть і нас, егда приїдете в царство своє. Кінчаю. Привіт Марусі і малим. Пишіть нехайно, а ще краще приїжджайте хоч на оглядини або й зовсім. Тоді й поговоримо про всі подробиці. І сочиненія привозьте з собою. Мама Вас усіх вітає. Всіх, крім Вас, цілує і теж хоче Вас бачити. Листа Гірнякові передайте.

Щиро Ваш ЮШерех

№597

Ю. Шерех – до Ю. Лавріненка:

Фюрт, 9.6.46

Дорогий Юрку!

Листівочку Вашу одержав, посміявся з неї трошки, хоч загалом воно зовсім не смішно... Спочатку відкладав був відповідь, сподіваючись на обіцяні Вами відвідини, а тепер вирішив написати, не чекаючи, бо щось з Ваших країв ніхто в наші не приїздить, – видно, не дають тепер перепусток. У газетах з'явилася в нас вістка, що австрійський уряд вимагає вивезення всіх ДП¹ за межі Австрії, – от було б добре, коли б Вас усіх до нас привезли. А то почувася себе, як та лисиця коло винограду: і близько, і смачно, а вкусити не можна. І в дальших мандрах тоді б були ми разом, а то тепер я боюся, що нас ще більшими віддалями й перешкодами розгородять.

Чую красм вуха, що у Вас там люди видають різні книжки. Мені трапилося в руки тільки перше число "Звена"². Видно, що Кримський хлопець здібний, але так само видно й те, що бути редактором йому ще рано. Художні твори слабенькі, Мосендзові переклади з Рільке й Єндикові дистихи межують з пародією. Ідеологія журналу більш ніж сумнівна: мішанина з Хвильового, давно перестарілих відригів донцовщини й новітнього австро-французького католицизму – це виглядає претензійно, але не розумно й безсмачно. А мова – це щось страшне. Ввесь журнал треба було б перекласти на українську мову. Я спочатку здивувався, що там нічого Вашого нема, а потім був тим дуже задоволений. Ніде не можу знайти другого Вашого видання – "Керми"³, так само, як і книжечок, у Вас виданих.

Не знаю, чи дійшло до Вас перше число "МУРу". Я маю по примірнику для Вас. Клена й Гуменної, але нема можливості переслати. А все-таки мені здається, що він незрівнянно вищий від "Звена" того бідолашного.

Статтю Вашу дуже хотів би одержати. Здається, що це зробити можна було б. Таж у ній нічого нецензурного бути не може. Іде, отже, тільки про вагу листа. Він, здається, повинен бути не тяжчий за 20 гр., тож передрукуйте статтю на папіросний папір, а якщо все-таки буде важке, то перешліть при кількох листах частинами. Принаймні таким способом я одержав від Гуменної післямову до її оповідань. Правда, вона мала тільки чотири сторінки друку. Але важливий сам факт.

Звичайно, все це перестало б бути проблемою, коли б (закінчення листа в архіві відсутнє. – Т. Ш.).

¹ ДП – аббревіатура від англ. display person – переміщена особа, тобто іммігрант до Європи.

² "Звено" – журнал літератури, мистецтва і критики (Мюнхен–Інсбрук, 1946–1947), який редагував В.Кримський. Журнал замислювався як друкований орган Мистецького Українського Руху.

³ "Керма" – літературно-мистецький і науковий збірник, що також виходив у цей час в Австрії (редактор – А.Коломиєць).

После того, как я блестяще выдержал перед Вами экзамен по немецкому языку, берусь держать по русскому совсем смело. Вашу письменную работу по русскому языку – письмо к Докие – мы с ней решили: “с удовольствием принять”. Кстати, я был с 9 по 24 июля в Зальцбурге. Мои дни там, переполненные кипучей деятельностью, а еще больше балаками, имели довольно печальный финал. Пришлось писать некролог по А. Коломийцу и принимать участие в его похоронах. Это было тем более тяжело, что моя первая встреча с ним (за несколько дней до его смерти) оставила по нем очень хорошее и светлое впечатление. Все потеряли много, образованного, энергичного сторонника МУР-а. Думаю, что таких людей у нас не много. В Зальцбурге мы действовали “на пару” с И. Гирняком, театральная школа которого своими гастролями показала, что в Австрии в нашем театре нет ничего, кроме Гирняка и его школы. Уверен, что такое же следствие было бы и в результате поездки этой школы в Вашу цветущую украинскую Баварию. Сейчас Гирняк быстрыми темпами готовит новую премьеру “Мати і я”. Что это такое? – вижу Ваше удивленное лицо. Это Гирняк спровоцировал меня составить пьесу по сочинениям М. Хвильевого “Мати” и “Я”. Роль Я играет Гирняк, матери – Добровольская, Андриуши – Залеский. Как видите, мы с Иосифом Иосифовичем пустились в рискованную авантюру: или пан или пропал.

Если удастся эта вещь, тогда Гирняк будет пробиваться на гастроли к Вам. Плохо иметь знакомство с такими беспокойными людьми, как Гирняк. Такие люди будут подталкивать вас всегда на головокружительные прыжки через пропасти, напр., от темы “Украинская интеллигенция в борьбе за свое духовное самоопределение” до инсценизаций Хвильевого. Можете спокойно на меня махнуть рукой...

Я пытаюсь, однако, спастись. Сбрасываю с себя решительнейшим образом все “культурные гастроли” и комитетские нагрузки и надеюсь больше времени выиграть для литературной работы. На очереди – окончание работы о духовном самоопределении. Одновременно подготавливаю далее монографию о Хвильевом. Однако Гирняк еще требует инсценизации “Санаторийной зоны”... Это уже совсем беда! Единственная надежда на то, что ожидаемый мною провал “Мати і я” заставит его оставить меня в покое.

Скажите проф. Подоляку, что его предложение подготовить томик публицистических работ Хвильевого с моим предисловием я принимаю. Пусть никому больше не поручает этого дела. Я даю уже перепечатывать на машинке (для этой темы) его памфлеты. Собираю недостающие. В частности, нет у меня его интермедий в “Литературном Ярмарке” №1, предисловия (очень ценного) к стихам Эллана и мелких выступлений в прессе, как, напр., “Кричуще божество”, статья про “Золоте черево” в Березоле и т. д. и т. п. Имею “Камо грядеши”, “Думки проти течії”, “Соціологічний еквівалент трьох критичних оглядів”, “Одвертий лист до В. Коряка”. Кроме того, имею две книжки А. Хвильи о Хвильевом с многочисленными цитатами из неопубликованных вещей Хвильевого (“Україна чи Малоросія” и т. д.). Прошу Вас подбирать для этой темы все, что попадется Вам на пути (из Хвильевого), и переписывать для планируемого сборника, который надо было бы считать одним из томов сочинений Хвильевого, каковы, надеюсь, Ваша “Золота Брама” должна пропустить не позже ближайшего года. Имею для этой цели три тома прозы Хвильевого. Надо искать его стихи. Как видите, дело не трудное, но трудное. Предлагал бы я создать редакционную коллегию по изданию сочинений Хвильевого: Вы, Подоляк, я и еще кто-нибудь в роде Маланюка или Самчука или оба они. Это не будет, разумеется, полное собрание сочинений, но будет самое полное из до сих пор изданных. Можно было бы использовать и архив А. Любченко (переписка, фотографии и т. п.). Необходима обстоятельная библиография... Словом, работы много. Считаю это

дело совершенно необходимым. Тогда и моя звентуальная монография имела бы реальную почву среди читателей.

Недавно получил "МУР" №1 с Вашей статьей. Безусловно, это есть первый камень в наше заросшее водорослями озеро и лягушки поэтому заквакают. Но они тем скорее утихнут, чем скорее последуют такие камешки один за другим.

Однако я не могу без критицизма принять и Вашу ценную статью и Петрова¹ (остальные меня меньше интересуют). Вы все-таки пессимист, и больше всего это видно там, где Вы выступаете оптимистически. Убеждаюсь еще раз в том, что для создания нового этапа в литературной критике и литературе нашей срочно необходима хотя бы конспективная история укр[аинской] общественной мысли. Иначе мы виснем в воздухе, как бы остроумны не были. Поэтому, может, и не излишней будет моя хоть и поверхностная работа "Укр. интел. в борьбе за духов. самоопред." (готово уже 2 печатных листа, пишу последующие 2 – всего около 4 печ[атных] листов). Пишу и держу это у себя. "Шевченків Рубікон" тоже лежить...

Очень рад, что Крымский бывал у Вас на поклоне. Это не без моего влияния. Еще более рад унии "Звена" с "Золотой Брамой". Вместе с Кленом прилагаю усилия к улучшению "Звена", но еще не брался по-настоящему за него. К Крымскому необходимо подступать неспеша – гонористый галичменчик. Если сначала он игнорировал меня, то теперь всячески тянет к сотрудничеству – предлагает вести критический отдел журнала. Думаю взяться. Пока что даю ему всяческие свои отрывки и даю советы и... дотацию. Естественно, что существование "Звена" оправдывается исключительно зональностью нашего бытия. Иначе было бы достаточно Ваших изданий. Видите, как трудно с простой перепиской.

Очень благодарен Вам за "МУР". Надеюсь скоро получить и критику его этим Державиным. Любопытно. Боюсь, что "з річового боку" он Вас, может, и подцепит, но по-существу априори не боюсь. МУР – вне конкуренции – но это не утешение, а скорее ужас.

Еду сегодня в Зальцбург опять, чтобы окончательно сбросить из себя роль австрийского проф. Д. Дорошенка (так у рукопису. – Т. Ш.) и чтобы помочь Гирняку попасть под материальную и моральную опеку нашего общества.

Тепер о самом важном. У нас нашелся совсем новый поэт, который стоит выше всех существующих на эмиграции². Такое впечатление произвела на меня рукопись его первого сборника стихов "Неозорість", которую через Клена захватил Мосендз и передал куда-то в "бельгийское" издательство (кажется, еще не существующее). Очень жалею, что не попало это Вам. Потому что по существу это наше. У него³ даже есть одно анекдотическое совпадение:

В МУР востаю головою,
Вріс уже по плечі,
І на злу малечу
Грізно дригаю ногою.

Це із забіяцького вірша "Хочу бути оригінальним". Є в нього "Східняцьке Фуріозо" – скандальна річ, яку наведу по секрету Вам всю³:

Так, я східняк! З Зеленого десь Клину
мене тайфун завів у Тіроль,
щоб виспівать тугу свою єдину
між гір чужих, як темний Атта Троль.
В мозолях руки з пилки і сокири,
смолою й димом одяг мій просяк,

¹ Идется про статтю Віктора Бера (В. Петрова) "Засади естетики" та статтю Ю. Шереха "Стилі сучасної української літератури на еміграції".

² Идется про Порфирія Горотака – поетичну містифікацію, створену Юрієм Кленом і А. Мосендзом.

³ За браком місця на папері Ю. Лавріненко, переписуючи вірші, не завжди ділить їх на строфи.

Але душа так рветься в синій вирій,
 Що висміху й не чує: "ось східняк!"
 Так, я східняк! У пахоці вербени
 Занурюю лише віршовий рим,
 А чим же ви, духовні ґалічмени,
 В зеніт знесетесь над буттям моїм?
 Магістри темних ви кооперацій,
 тверді, м'які, ліричні паскарі,
 яким вагалом вищих творчих рацій
 мене з мозі скинете гори?
 Ні, я східняк! Для мене сходов обрій,
 і захід обріїв мене приймав,
 коли я йшов сюди і в сірій торбі
 беріг ямбічну музику октав.
 І з ними знов верну на грань Амура,
 схід з заходом у грудях – два брати –
 щоб в батьківщину хромаля Тімура
 повноту сил країнських принести.
 Тоді! Тоді ви прийдете покірні,
 на кожному запобігливості знак,
 і схилитесь порожні і манірні
 із рабським кличем: "Хай живе східняк!"

Справжнє шаленство! Цей парубічко 18-літнім хлопцем в 1935 р. етік із Зеленого Клину (куди прийшов із Сквирщини ще його прадід) до Мандж[урії], Японії, учився в англійському коледжі в Сінгапурі, був малярем у якогось маґараджі (знає японське малювання по шовку), в Індії, потім в Тегеран, Анкара, Рим, якийсь монастир в Італії і Тироль. Хотіє побачити українці! Кожен вірш повен іронії (в тому зверненої і до себе). Наприклад, вірш до Сквороди – це його (не Сквороди) карикатурна біографія, де йому пропонували бути всім – і мандарином, і придворним малярем у маґараджі, ефенді в Тегерані, беєм у Смирні.

До Риму почвалав,
 і в Вічнім місті з мене мали,
 покликавши конклав,
 Україні дати кардинала.
 Тоді перемахнув
 я через Альпи до Тіролю,
 де (як ти, певно, чув)
 я грати мав високу ролю:

мене іменував
 там головою УНРРи табір,
 щоб слави я зазнав
 у міжпланетному масштабі.
 Та я ся знову змив,
 зрезигнував...
 Так світ мене ловив
 і не спіймав!

Кримський не хотів його друкувати: "Буду я всяких початківців містити...". Але пізніше під моїм тиском до №3-4 таки взяв 4 вірші. Подав я і до "Керми" кілька їх. Будуть у №2. Не знаю, що дати Вам, бо не пам'ятаю, що взяло "Звено" і "Керма". Перепишу тут те, що напевне ті не брали:

Урбанізація¹ П.Тичині

Комини, комини фабрик –
 Вгору зіп'ялись, як фалуси,
 Вашої абракадабри
 Серце моє не злякалося.
 Мурами, мурами, мурами
 В небо врастають заводи.
 Над городами похмурими
 Нищать ланів моїх вроду.

Вас роздрібнити б на атоми,
 Вас потрощити б на порох!
 В цьому сторіччі проклятому
 Кожний є кожному ворог.
 В цьому столітті, що війнами,
 Трупом і кров'ю вагітне,
 Хай над задумливо-мрійними
 Лотосу келих розквітне.

¹ У збірці "Диявольні параболи" цей текст відсутній.

Всі ми Тангейзери,
Але у нашому гурті
Б'ють ще окропами гейзери,
З'явиться наш Кришнамурті...
Комини, комини фабрик
Вгору зіп'ялись, як фалуси,
Вашої абракадабрі
Серце моє не злякалося!
А ось його вірш "Ars amandi":
Хай пильно студіює ars amandi
в минулості туманний Альбїон,
але пильнує ще замовклий Ганді
душі східної замкнений кордон.
Стою й не знаю я: хто підперже
мій дух – Магатма чи Рабіндранат?

Кому розсунуть смію я мережі,
де спить мій дух, жадний святих принад?
Чи, може, я візьму іздала Будду?
І вклонимось разом Сковороді?
Чи, може, Калі грізно-многогруду
ми приймемо, надхненні і раді?
Ні, страшно, страшно! В безатомнім світі
прийди, Мінерво-сестро, в мій курїнь!
Старі думки давно вже пережиті,
а де ж нових гладка, блискуча рїнь?
Старих світїв, що знищились, вже кат-ма!
Що їм до мене і мені до них?
Де ж той новїтній праведний Магатма,
щоби з душі моєї зняти гріх?

Туга за романтикою (На мотив Г. Гейне)

Я стою на кучугурі
і питаю: "Де ви, де ви,
королі і трубадури,
що у гербі мали лева
або вовка чи медведя?
Де ідальго у сомбрері,
де мілорди і міледі
і шляхетні горді сери,
Кунїгунди, Есмеральди,
де Брунгільди і Сїгурди,
що про них співали скальди?
Де священні всі абсурди?"

І мовчить навколо простір,
тільки серце мовить стукот:
"На безлюдний плинємо острів,
заночуймо там під буком.
Бо самі тут фармазони,
спекулянти і батяри,
що торгують самогоном,
продають вино, сигари,
чоколяду і консерви,
та з азартом грають в карти,
і всїяке інше стерво,
що романтики не вартє".

Більше переписувать нїде ї нїколи, хоч і бачу, що найкращих зразків не подає (лірики, іронїчних та інших віршїв). Зветься автор Порфирїй Горотак, народився 17.7.1917 на Зеленому Клині в селї Горотаківцї над Амуром. Тепер десь у лісі на (нерозбїрливо. – Т. Ш.) рубає лїс, нїхто не знає його адреси – він присилає дещо через якихось двох хлопчакїв. Думаю знайти його скоро. Як мїг з'явитися такий оригїнал? Як він зберїг себе і зробив із себе українського поета? Думаю, що він є вихованець укр[аїнської] школи часїв Скрипника і укр[аїнської] лїтератури, бо наші ви[давницт]ва посилали на Зелений Клин свої видання. Багато хто думає, що то містифікація, але я хотїв би бачити такого з наших поетїв, що мїг би таке вдати. То є зовсїм оригїнальний світ. Правда, боюся, щоб не став він снобом. Але хїба ж із пилкою та сокирою в руках родяться сноби?

Як бачите, мїй лист – нї в тин нї в ворота. Думав посилати його поштою, але Горотак пїдвїв мене пїд монастир – перейшов я на українську і таке накрутїє, що цензура тїльки від обсягу та зовнїшнього вигляду цього листа перелякається. Бїда!

Отже, надїюся у вересні побувати в Баварїї разом із Гїрняком та його школою. Боротьба за перепустки триває. Коли буде перемога і готова "Мати і я" – тоді ї поїдемо.

Привїт Вашїй мамї і Вам од Марусї ї Микольцї та ї від Лесї – пресмїшної (ї, як на мїй смак) премилої восьмимїсячної дїчинки.

Чому мало пишете? Пишїть нїмецькою, я читаю добре по нїмецькї не тїльки серйозні речї, а ї іншу лектуру. Най Вам Бог помагає у всьому.

Ваш Юрко

*Вступне слово ї коментарї Тетяни Шестопалової
(Продовження в наступному номерї)*

Отримано 8 травня 2012 р.

м. Луганськ